

ПОПОВА Н. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджуються лексико-граматичні засоби й механізми відображення категорії каузативності в сучасній іспанській мові як способу вираження індивідуального прояву учасників комунікації завдяки використанню маркерів причинно-наслідкових зв'язків.

Ключові слова: каузація, причинно-наслідкові зв'язки, перлокутивний ефект, семантичне поле.

В статье исследуются лексико-грамматические средства и механизмы отображения категории каузативности в современном испанском языке как способа выражения индивидуального проявления участников коммуникации благодаря использованию маркеров причинно-следственных связей.

Ключевые слова: каузация, причинно-следственные связи, перлокутивный эффект, семантическое поле.

The article deals with lexical and grammatical means and methods of representation of the causing category in the modern Spanish language. They are investigated as means of individual manifestations of communication participants due to marks of cause-effect relationship.

Key words: causative means, cause-effect relationship, perlocutive effect, semantic field.

Сучасна антропологічно спрямована парадигма лінгвістичних досліджень особливу увагу приділяє ролі людської особистості в різних формах комунікації, що викликає необхідність поглибленого вивчення мовних засобів, за допомогою яких реалізується взаємодія комунікантів.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю розуміння й пошуку можливостей включення або виключення людського фактору в різних сферах спілкування, які реалізуються за допомогою семантичного значення як лексичних, так і граматичних мовних одиниць, зокрема шляхом виявлення причинно-наслідкових зв'язків у різних типах дискурсу.

Мета дослідження полягає у вивченні засобів та відображенні механізмів функціонування категорії каузативності в сучасній іспанській мові як способу вираження індивідуального прояву учасників комунікації.

Об'єктом дослідження є каузація як прояв комунікативної стратегії учасників спілкування.

Предметом дослідження є засоби реалізації причинно-наслідкових відношень у сучасній іспанській мові.

Наукова новизна дослідження полягає у здійсненні аналізу мовних маркерів причинно-наслідкових зв'язків у сучасній іспанській мові.

Причинно-наслідкові зв'язки традиційно розглядаються в мовознавстві як лінгвістична, граматична, понятійна, функціонально-семантична та універсально-мовна категорія мисленнєвої та мовленнєвої природи.

Дослідження мовних засобів каузації проводилося в різних напрямках: історичному (А. В. Десницька, В. Н. Ярцева та ін.), порівняльно-типологічному (С. К. Бєвова, П. К. Курбаназаров, В. В. Рябенко), лексико-семантичному (О. М. Журавльова, Р. С. Керкис); аналізувалися лексико-граматичні властивості каузативних дієслів, характер синтаксичних зв'язків між членами каузативних конструкцій (Н. Д. Арутюнова, В. В. Богданов та ін.); здійснювалися спроби виокремлення функціонально-семантичної категорії каузативності й побудови функціонально-семантичного поля відповідної функціонально-семантичної категорії (В. Б. Касевич, Ю. А. Левицький, Н. І. Пушина).

Разом з тим, незважаючи на активну зацікавленість науковців, поняття “каузативність” залишається неоднозначним і містить у собі серію мовних явищ: починаючи з конструкцій з суб'єктом істотою, що впливає на істоту/предмет і викликає реакцію з боку останнього (у вузькому значенні “каузативності” [1:82], і до конструкцій, що виражають причинно-наслідкові відношення (у широкому трактуванні даної категорії [1:83]. Дослідженню цієї категорії відповідно до її репрезентації концептуального плану комунікативної ситуації присвячено роботи А. М. Аматова, А. Д. Белової, А. Вежбицької, Г. В. Колшанського та інших.

Як результат мовленнєво-мисленнєвої взаємодії, що пов'язана з осмисленням і репрезентацією концептуальної картини світу комунікантів, каузація має розглядатися в світлі когнітивно-дискурсивної парадигми, яку можна віднести до складу антропоцентричної парадигми, що висуває на перший план людський фактор [2:30]. Когнітивна модель націлена на вивчення людського інтелекту, на визначення мови як головної ментальної складової всієї інфраструктури мозку, інструменту мисленнєво-

мовленнєвих процесів, засобу пізнання довкілля і позагенетичної передачі людського досвіду. На особливу увагу в межах когнітивної моделі заслуговує питання когнітивного простору, під яким розуміємо простір поведінки й розумової діяльності комунікантів [3:74].

Оскільки когнітивним простір безпосередньо пов'язує поведінку учасників комунікації з реакцією на маркери каузативності, які є одиницями лексичного та синтаксичного мовних рівнів [4:5], то виникає необхідність детального вивчення вербальних засобів створення причинно-наслідкових зв'язків у дискурсі.

Каузативність – це універсальна категорія, яка відображає об'єктивні зв'язки явищ дійсності, що сприймаються та класифікуються свідомістю як причинні [5:7]. Мовна категорія каузативності, що відображає зв'язки між об'єктами зовнішнього світу, які розуміються нашою свідомістю як причинні, має витoki в філософській категорії причинності, що пройшла в своєму розвитку кілька етапів: причина як “першопочаток” у давніх греків, теологічна причинність періоду еллінізму і Середньовіччя, діюча “силова” причинність у механіці та філософії нового часу, внутрішня, якісна причина в німецькій класичній філософії, трактування причинності в агностицизмі й позитивізмі, сучасній теорії ймовірності й теорії маніпулювання. У ході свого розвитку категорія причинності пов'язувалася з мисленневими категоріями буття, цілі, умови, часу та наслідку.

У сучасній когнітивно-дискурсній парадигмі лінгвістичних досліджень доцільним є поєднання категорії причинності з категорією наслідковості зважаючи на вивчення функціонування мовлення в комунікативній ситуації, учасниками якої є адресат та адресант, що пов'язані певним спільним концептуальним полем, яке й провокує вплив мовних маркерів каузативності на подальшу поведінку та мовленнєву реакцію адресата.

Мовна категорія каузативності в її широкому значенні може реалізуватися в дискурсі мовними та немовними маркерами причинно-наслідкових зв'язків. Взаємодія мовних та немовних маркерів каузації сприяє утворенню динамічного розгортання процесу каузації і підвищує ефективність перлокутивного ефекту каузації [4:5].

До мовних маркерів каузації належать одиниці лексичного та граматичного рівнів (лексеми, морфологічні та синтаксичні одиниці).

У іспанській мові причинно-наслідкові зв'язки можуть передаватися лексичними опозиціями каузатив / некаузатив, що виражаються протиставленням різнокорінних лексем: *matar / morir*; *infligir / padecer* (*inflige un castigo / padece un castigo*), *quemar/arder*; *persuadir/creer*; *tocar/sonar*; *poner/estar*.

Створенню перлокутивного ефекту сприяє семантика дієслів. Проте взявши до уваги більш широкі й більш загальні лексичні структури – “поля” та “класу”, які Е. Косеріу визначає як “первинні”, оскільки вони можуть бути випробувані в лексиці як такі, без відношення до їх можливої “граматикалізації” [6:229] – можна стверджувати, що лексичні опозиції каузатив / некаузатив є частиною одного семантичного поля, а отже, значення кожної з лексем тісно пов'язуються між собою в свідомості комунікантів, що часто впливає на їхнє розуміння дискурсу. Таким чином, лексичні опозиції складають частину парадигматичної структури й водночас знаходяться в безпосередній опозиції стосовно інших лексем, що утворюють пари [7:100]: “¿Murió?": “No, lo mataron”, “¿Irás?": “Sí, me llevan”, “!No entra!": “!Mételo como sea!”, “Sé que has aprendido mucho”: “Todo lo que me han enseñado”.

Реакція адресанта у вищенаведених прикладах доводить той факт, що лексичні опозиції є складовими одного семантичного поля, хоча й односторонньо. Тобто лексема *matar* завжди включає в себе значення *morir*, але не навпаки.

Окрім лексичних опозицій, які виражають причинно-наслідкові зв'язки, в іспанській мові вирізняють також комбінаторні розрізнення, які представляють собою лексичні одиниці зі значенням причинно-наслідкових зв'язків, але без протилежних лексичних сторін [8:123]. В іспанській мові нараховується значна кількість таких дієслівних лексем: *aumentar*; *bajar*; *cambiar*; *colgar*; *despertar*; *disminuir*; *dormir*; *empezar*; *pasar*; *pasear*; *resucitar*; *subir*; *terminar* тощо.

Зазначені дієслова представляють дві різні семантико-синтаксичні схеми, які вміщують одне каузативне, інше не каузативне значення: *Dormir al niño / dormir la siesta*. Ці дієслова легко змінюють категорію перехідності / неперехідності. Такий спосіб передачі причинно-наслідкових зв'язків називають також синтагматичним (контекстуально-синтаксичним) способом: *Los precios aumentarán (vi) – El productor aumentará (vt) los precios*.

Також причинно-наслідкові зв'язки можуть передаватися завдяки словотвору: утворення каузативної лексеми, що називає ту ж саму ситуацію, від лексеми, яка називає цю ситуацію, внаслідок додавання до неї афікса: *castigo / castigar, verbo / verbalizar, rico / enriquecer*.

Причинно-наслідкові зв'язки можуть передаватися лексико-синтаксичними конструкціями з фактитивними (*hacer, esforzar, obligar, mandar, ordenar*) і пермісивними (*permitir, dejar*) каузативними дієслова, що інтерпретуються через семи “змушувати” і “дозволяти” відповідно: *Don Hernández puede cultivar la tierra, así como arrendarla a terceros* [10]. Семантичне значення каузативних дієслів глибоко закріплене в когнітивних структурах людської свідомості, тому перлокутивний ефект мовленнєвого акту з каузативними дієсловами справляє прямий неприхований вплив на комунікантів.

Ще одним поширеним способом реалізації причинно-наслідкових зв'язків у дискурсі є синтаксичний / аналітичний спосіб [9:42]: конструкції з формальними операторами каузативності, що мають статус самостійних лексем, і будуються за допомогою інфінітива, де оператор каузації, представлений каузативними дієсловами, до яких, як правило, належать фактитивні та пермісивні дієслова. Об'єкт каузації є додатком у реченні, а структурно варіативний компонент конструкції, що виражає кінцевий стан об'єкта каузації, передається інфінітивом: *Me permitieron hacerlo. Él le hace estudiar el español*.

Проте чи не найпоширенішими засобами реалізації причинно-наслідкових зв'язків в іспаномовному дискурсі є зв'язні та абсолютні конструкції з герундієм та дієприслівником, що пояснюється здатністю цих конструкцій виражати відповідні значення, економлячи мовленнєві зусилля і, таким чином, робити формулювання лаконічними, а також граматизовані конструкції з облігаторним значенням (*tener que + inf., deber + inf., haber que + inf.,* тощо): *Señor García acepta la finca obligándose a conservarla con la diligencia de un buen padre de familia* [10]. *El representante ejercerá su actividad en el territorio de Madrid, quedándole absolutamente prohibido toda actividad fuera de este territorio* [10].

Безперечно незамінним засобом каузативності в офіційних угодах, договорах, законодавчих актах є модальне значення простого майбутнього часу: *El Mandante pondrá a disposición del Agente una manifestación en la que indique los precios mínimos a los cuales los*

productos tendrán que ser individualmente puestos en venta, y el Agente no podrá ponerlos en venta a precios inferiores a los especificados en la manifestación del Mandante [10].

Подекуди причинно-наслідкові зв'язки виражаються контекстуально: *Me dijo que podía salir* (~Me permitió salir). *Le mandaré el paquete* (~Daré instrucciones que le manden el paquete). Таке контекстуальне вираження каузації є більш властивим неофіційному, літературному та розмовному дискурсам.

Висновки та подальші перспективи дослідження. Таким чином, у рамках функціонально-семантичної категорії каузативності можна виділити головний категоріальний інваріант “причинності” – особливий стислий спосіб передачі складових причинно-наслідкового зв'язку в системі дієслова, – та семантичний варіант каузації дії, стану, буття, якості завдяки лексико-синтаксичними мовним одиницям, що підсилюють перлокутивний ефект мовленнєвого акту, використовуючи зв'язки семантичних полів. Подальші перспективи дослідження полягають у детальному вивченні актуалізації зв'язків між засобами створення причинно-наслідкових зв'язків та категоріями перехідності, модальності, темпоральності, імперативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баклагова Ю. В. К вопросу о каузальности и каузативности в системе языка / Юлия Викторовна Баклагова // Вопросы языкознания. – 2009. – № 2. – С. 82–93.
2. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / Валентина Авраамовна Маслова – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
3. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации / Дмитрий Борисович Гудков. – М. : Гнозис, 2003. – 288 с.
4. Коннонова Д. В. Вираження каузації в комунікативних ситуаціях офіційного та неофіційного спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Дар'я Володимирівна Коннонова. – К., 2010. – 19 с.
5. Терешина Ю. В. Межкатегориальные связи каузативных конструкций : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Юлия Витальевна Терешина. – Ижевск, 2008. – 22 с.
6. Coseriu E. Gramática. Semántica. Universales / Eugenio Coseriu. – Madrid : Gredos, 1978. – 310 p.
7. Ortiz Aranda A. La expresión de la causatividad en español actual / Amalia Ortiz Aranda. – Zaragoza : Libros Pórtico, 1990. – 208 p.
8. Глуцук-Олея Г. Лексичні способи вираження каузативності в іспанській мові (лексичні та комбінаторні розрізнення) / Ганна Глуцук-Олея // Наукові записки. – Серія : “Філологічні науки”. – 2008. – Вип. 89 (3). – С. 123–127.
9. Gozalo Gómez P. La expresión de la causa en castellano / Pablo Gozalo Gómez. – Madrid : Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, 2004. – 136 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Documentos administrativos* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.administracion.com/contrtatorepresentacion-esp.html.